

Prof. dr hab. Anna Czubała

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

Recenzja pracy doktorskiej mgr Angeliki Pabian

pt.: „Wyznaczniki i przesłanki rynkowej orientacji szkół wyższych w Polsce”

Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej w Polsce 2015, s. 348

Praca doktorska mgr Angeliki Pabian jest obszerną, liczącą 348 stron (257 stron tekstu plus aneks), rozprawą naukową poświęconą przesłankom rozwoju i identyfikacji wyznaczników rynkowej orientacji szkół wyższych.

Podjętą w rozprawie problematykę uważam za aktualną i ważną z poznawczego i pragmatycznego punktu widzenia. Z poznawczego, gdyż na krajowym rynku wydawniczym niewiele jest publikacji poświęconych konsekwencjom transformacji ustrojowej w obszarze zarządzania szkołami wyższymi, a w szczególności dotyczących ich specyfiki i przystosowania do funkcjonowania w warunkach gospodarki rynkowej. O pragmatycznym znaczeniu rozprawy przesądzają zaś wyniki badań i wnioski przydatne dla władz uczelni i społeczności akademickich poszukujących wzorców efektywnych i skutecznych działań w warunkach niżu demograficznego i narastającej konkurencji oraz nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Problematyka pracy mieści się w ramach rozwijanego współcześnie nurtu badawczego, zgodnie z którym orientacja marketingowa może być wykorzystywana zarówno w działalności gospodarczej jak i niekomercyjnej, a więc wszędzie tam, gdzie mamy do czynienia z aktem wymiany produktów o określonej wartości (dóbr materialnych, usług, idei, wiedzy). Mimo jednak uznania, że założenia marketingu są takie same, specyfika, różnorodność, uwarunkowanie funkcjonowania podmiotów przedkładających w swoim działaniu realizację celów społecznie użytecznych nad ekonomicznymi sprawia, że identyfikacja obszarów decyzji rynkowych w organizacjach non-profit jest problemem otwartym i złożonym. Organizacje non-profit to bowiem zarówno podmioty prowadzące działalność komercyjną, jak i niekomercyjną, świadczące usługi bezpłatnie jak i po cenach rynkowych, napotykające bariery popytu, o różnych źródłach finansowania działalności.

„Głównym celem rozprawy jest empiryczna ocena stanu przystosowania polskich uczelni do funkcjonowania w warunkach gospodarki rynkowej, a w szczególności rozpoznania poziomu rynkowego zorientowania uczelni w Polsce”. Dla realizacji tego celu

Autorka sformułowała kilka problemów badawczych, które utożsamia z celami szczegółowymi. Są to „identyfikacja zbioru wyznaczników rynkowego zorientowania uczelni, identyfikacja czynników różnicujących poziom orientacji rynkowej poszczególnych uczelni, rozpoznanie stanu świadomości i nastawienia pracowników naukowo-dydaktycznych oraz studentów w kwestii rozumienia przesłanek i konsekwencji rynkowej orientacji szkoły wyższej i „urynkowienia” szkolnictwa wyższego, określenie zależności pomiędzy osiągniętym poziomem zorientowania rynkowego oraz pozycją rankingową uczelni”. Ich sformułowanie jest prawidłowe – jasne i jednoznaczne. Z celami rozprawy powiązane są też hipotezy badawcze (s. 150) dobrze wskazujące zamierzenia i założenia badawcze Autorki.

Sformułowanie celu głównego rozprawy, celów szczegółowych i hipotez dobitnie świadczy – a lektura całej pracy to potwierdza – iż jej główną wartość, decydującą o uznaniu pracy za podstawę do nadania stopnia doktora stanowi wskazanie kluczowych przesłanek skłaniających uczelnie do przyjmowania prorynkowej orientacji, skonstruowanie oryginalnego autorskiego miernika poziomu orientacji rynkowej uczelni oraz przeprowadzenie badań empirycznych.

Recenzowana rozprawa składa się z sześciu rozdziałów. W jej strukturze, wbrew oczekiwaniom jakie towarzyszą teoretycznej części prac doktorskich, brak rozdziałów poświęconych enumeracji, klasyfikacji, charakterystyce tytułowych wyznaczników i przesłanek rynkowej orientacji szkół wyższych. (Na marginesie drobna uwaga do tytułu pracy, czy nie powinien brzmieć „Przesłanki rozwoju i wyznaczniki rynkowej orientacji szkół wyższych w Polsce”?)

Omówiona w I rozdziale problematyka zarządzania systemem edukacji, głównie zmiany legislacyjne oraz wymogi stawiane przez UE i deklarację Bolońską mieszczą się w obszarze szeroko pojętych uwarunkowań powstania i rozwoju różnorodnych co do form własności podmiotów sfery usług edukacyjnych. O rozwoju tym jednak w mojej opinii decydowało wiele jeszcze innych, czynników zewnętrznych i wewnętrznych, o których Autorka nie pisze. W rozdziale II swojej pracy omawia natomiast skutki ich oddziaływania w postaci rozwoju rynku usług edukacyjnych szkół wyższych. Rynek ten charakteryzuje prezentując dynamikę popytu reprezentowanego przez liczbę studentów w kolejnych latach 1991-2014 dynamikę podaży mierzonej liczbą szkół wyższych sektora publicznego i niepublicznego oraz kształtowanie się cen usług. W rozdziale tym Autorka nie poprzestaje na prostym zaprezentowaniu i porównaniu danych, ale opatruje je własnym komentarzem oraz podsumowuje wyprowadzając dobrze udokumentowane wnioski obrazujące specyfikę rynku i usługi edukacyjnej, jego podział na rynek kształcenia publicznego i rynek czysto komercyjny.

Słusznie też podkreśla przynależność wszystkich uczelni do sektora organizacji nie nastawionych na zysk.

W rozdziałach III i IV Autorka stara się rozstrzygnąć kluczowe dla całej pracy problemy dotyczące genezy i istoty koncepcji marketingowej i wyrosłej z niej rynkowej orientacji przedsiębiorstw, wyznaczników orientacji rynkowej przedsiębiorstw komercyjnych i organizacji non-profit (rozdział III) oraz metod pozwalających na identyfikację wyznaczników orientacji rynkowej oraz pomiar jej intensywności (rozdział IV). Oba rozdziały są bardzo dobrą, rzetelną prezentacją przeprowadzoną na podstawie analizy literatury przedmiotu i przeglądu wyników badań przeprowadzonych głównie w sektorze przedsiębiorstw. Na ich podstawie Autorka słusznie wnioskuje iż „Zaprezentowane w rozdziale trzecim oraz czwartym metodologiczne problemy badań nad orientacją rynkową, podejścia metodologiczne oraz wykorzystane w procesach badawczych skale pomiarowe wskazują jednoznacznie na dopasowanie do charakteru jednostek sfery biznesowej... zestawy zmiennych, na podstawie których dokonano wnioskowania o poziomie zorientowania rynkowego przedsiębiorstw nie mogą zostać wprost zastosowane do badań nad ukierunkowaniem rynkowym uczelni. Niezyskowy i misyjny charakter szkół wyższych nakazuje zrewidować listę zmiennych i dopasować je do analizowanego przypadku”. W związku z tym mam pytanie: Czy dla lepszego zrozumienia i objaśnienia problemu badawczego, uporządkowania i wyjaśnienia założonej problematyki orientacji marketingowej szkół wyższych bardziej adekwatnym źródłem nie powinna być literatura dotycząca usług, zarządzania marketingiem usług, marketingu usług profesjonalnych, marketingu organizacji non-profit? W odniesieniu do treści omawianych rozdziałów uważam, że w pkt 3.1 Autorka powinna zaprezentować nowe definicje marketingu wyraźnie akcentujące jego społeczną orientację. W wielu miejscach pracy Autorka podkreśla, że uczelnie jako organizacje non-profit mogą prowadzić działalność dotowaną, komercyjną, hybrydową. W rozdziale III jednak w pkt 3.4 zatytułowanym „Adaptacja zasad marketingowych do zarządzania o charakterze niekomercyjnym” prezentuje wyniki badań rektorów szkół wyższych publicznych i prywatnych. Sądzę też, że przeglądy wyników badań prezentowanych w pkt 4.2, 4.3, 4.4 znacznie wzbogaciłoby uwzględnienie licznych pozycji anglojęzycznych wymienionych w odnośnikach 270, 271.

Dla pozytywnej oceny rozprawy doktorskiej bardzo ważne znaczenie mają rozdziały V i VI. Stanowią one istotny, oryginalny wkład Doktorantki do rozwoju metodologii i teorii nauki o zarządzaniu w sferze organizacji nie nastawionych na zysk, a w szczególności szkół wyższych.

W rozdziale V Autorka prezentuje założenia i cele własnych badań, przyjęte hipotezy badawcze oraz metody ich weryfikacji. Cele badań Autorka sformułowała w postaci następujących pytań:

- „1. Czy uczelnie będąc jednostkami o ugruntowanej tradycji i kulturze akademickiej orientują się rynkowo? A jeśli tak, to jakie są tego rozpoznawcze symptomy?
2. Czy uczelnie publiczne oraz niepubliczne w równym stopniu są zaawansowane w procesach realizacji koncepcji marketingowej?
3. Jaki jest stosunek społeczności uczelnianych: pracowników naukowo-dydaktycznych oraz studentów do rynkowego ukierunkowania uczelni?
4. Czy poziom zorientowania rynkowego przekłada się na pozycję rankingową uczelni?”

Pytania te zostały rozwinięte w 6 hipotezach badawczych, poddanych weryfikacji za pomocą ankiety internetowej skierowanej do pracowników naukowo-dydaktycznych i studentów. W rozdziale szczegółowo omówiono procedurę operacjonalizacji badań pozwalającą na pozyskanie opinii badanych o wpływie urynkwienia uczelni na ich wizerunek i miejsce w rankingu oraz ocenę stopnia przystosowania uczelni do funkcjonowania w warunkach gospodarki rynkowej. W przedstawionej procedurze badań dostrzec i docenić należy inwencję badawczą doktorantki polegającą na skonstruowaniu autorskiego wskaźnika poziomu orientacji rynkowej uczelni – PORU (s. 169), który z pewnością znajdzie zastosowanie w dalszych badaniach i w praktyce.

Wyniki i wnioski z przeprowadzonych badań stanowią treść ostatniego rozdziału pracy. Autorka zawarła w nim bardzo dokładny opis struktury badanych grup respondentów i oceniła ich reprezentatywność porównując ze strukturą całej populacji. Wyniki badań ankietowych są wzorowo zaprezentowane, a każdy formułowany na ich podstawie wniosek jest w pełni udokumentowany danymi z licznych tablic zawartych w tekście i w Aneksie. Należy z uznaniem odnieść się od zastosowanej procedury operacjonalizacji założeń badawczych, która dostarczyła solidnych podstaw do kompetentnego wnioskowania. Na szczególnie pozytywne wyróżnienie zasługuje obiektywność Autorki jako badacza jasno stwierdzającego, które z hipotez znalazły potwierdzenie w uzyskanych wynikach badań ankietowych. Pragnę też z uznaniem podkreślić rzetelność Autorki i jej inwencję naukową w podjętej, udanej próbie wyjaśnienia hipotez, których nie udało się zweryfikować.

Pracochłonne i bardzo szczegółowo zaprezentowane wyniki badań własnych opracowanych przy wykorzystaniu autorskiego miernika PORU oraz standardowych metod statystycznych zastosowanych w weryfikacji hipotez pozwoliły Autorce na sformułowanie wartościowych poznawczo uogólnień. Wskazują one, że misja społeczna i niezyskowy status

uczelnii wyższych nie wykluczają celowości wykorzystania reguł orientacji rynkowej. Uczelnie korzystają z możliwości jakie stwarza rynek, świadomie kształtują jego potencjał, redefiniują strukturę świadczonych usług w stopniu zróżnicowanym, uzależnionym od formy własności i związanego z nim źródła finansowania, okresu powstania i prowadzonych kierunków kształcenia.

Formalna strona pracy nie budzi zastrzeżeń. Wysoko oceniam edytorską stronę rozprawy. Tekst jest przejrzysty i komunikatywny. Treść pracy wzbogaca 45 tablic i 32 wykresy w tekście oraz 82 tablice w aneksie. Bibliografia rozprawy jest bogata (109 pozycji zwartych, 100 artykułów, 33 stron www, 16 aktów prawnych). Drobne uwagi budzą notki bibliograficzne poz. 105-109 oraz nadmiar błędów literowych na s. 181.

Reasumując wyrażam opinię, że recenzowana praca stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, a zgłoszone przeze mnie nieliczne uwagi dyskusyjne nie wpływają na jej ogólną wysoką ocenę. Cele pracy zostały zrealizowane, hipotezy zweryfikowane. Doktorantka wykazała się umiejętnością formułowania problemów badawczych, zastosowania odpowiednich metod i technik badawczych oraz umiejętnością analizy i syntezy. Badania własne zostały zaplanowane i przeprowadzone w poprawny metodologicznie sposób, a ich wyniki wzorowo zaprezentowane.

Praca posiada znaczne walory poznawcze, metodyczne i aplikacyjne. Jestem przekonana, że z racji oryginalności badań przyczyni się do rozwoju dorobku naukowego w zakresie nauki o zarządzaniu. **Stwierdzam, że praca doktorska mgr Angeliki Pabian pt. „Wyznaczniki i przesłanki rynkowej orientacji szkół wyższych w Polsce” w pełni odpowiada ustawowym wymogom i stawiam wniosek o dopuszczenie jej do publicznej obrony**

Anna Czubała

Kraków 7.05.2015 r.